

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д.пс.н. Соня Методиева Карабелъова

на дисертационния труд на тема: „**Оптимизъм и песимизъм в огледалото на удовлетвореността от живота**“

автор: Анелия Добромирова Димитрова – катедра по Обща, експериментална и генетична психология, ФФ, СУ „Св. Кл.

Охридски“

1. Актуалност на тематиката

Дисертационният труд, разработен от Анелия Димитрова, е посветен на тема, която е сред важните теми в психологията. Темата е актуална, тъй като щастието е една от най-важните ценности, които винаги са от първостепенно значение в човешкия живот. Значимостта на изследваната проблематика се повишава от факта, че в дисертацията се представят данни за връзката оптимизма и песимизма с удовлетвореността от живота, благополучието и щастието. Съвременното забързано общество, независимо от бурното развитие на информационните и комуникационните технологии, които подпомагат взаимодействието между хората от различни точки по света, се характеризира с повишена изолираност, характерна в голяма степен за развитите общества. Този факт допринася в голяма степен за повишаване на чувството за самота и намаляване на удовлетвореността от взаимодействията между хората и от живота като цяло.

2. Познаване на проблема

В работата са представени множество теоретични концепции за анализирани конструкти, което показва, че докторантката познава подробно съществуващите схващания по разработваната тема. В подкрепа на това е библиографията на дисертационния труд, която включва 192 литературни източника, преобладаващо на

английски език. Представеният анализ на теоретичния материал по темата показва уменията на докторантката да проучва, да анализира, да обобщава и да прави изводи по отношение на ключовите за работата понятия.

3. Характеристика и оценка на дисертационния труд и приносите

Дисертационният труд е разработен в рамките на 180 стандартни страници без приложенията и съдържа увод, две глави, структурирани от гледна точка на теоретичното и емпиричното изследване на проблематиката, заключение и библиография. Библиографията включва общо 14 заглавия на български ези и 178 на английски език, които са релевантни на изследваната проблематика. Повечето от литературните източници са от последните 10-15 години, което допълнително допринася за високата оценка. В дисертационния труд са представени 30 таблици и 5 фигури.

Заглавието на дисертационния труд напълно съответства на проучваните проблеми. Формулировката, използвана в заглавието, описва обобщено тематичната рамка на проучването.

Литературният обзор по съдържание отговаря на изследователската тематика и представя схващания за същността на анализиранията понятия и докладваните в литературата резултати по отношение на взаимовръзките между тях. Избраната структура на изложението показва добро познаване тематиката.

Концептуализацията на всяка от категориите започва с исторически ракурс и продължава с аналитично проследяване на различните становища, подкрепени с анализа на конкретни изследвания.

Теоретичната част представя в три параграфа основните концепции и подходи за оптимистичните и песимистичните нагласи, благополучието и щастието, които са и основните конструкти, проследени в емпиричното проучване.

В първи параграф на теоретичната част докторантката прави обзор на дефинитивните подходи и теоретични постановки на конструктите оптимизъм и песимизъм, като обръща внимание на систематизацията на Р. Шварцер. Допълнително докторантката разглежда традиционните и по-съвременни подходи за измерване на конструкта оптимизъм. Също така е направен опит за съпоставителен анализ на песимизма и оптимизма и дефинирането им като отделни понятия и различните диспозиционни подходи както на чужди, така и на български изследователи. В отделна точка е представена и теорията за заучената безпомощност на М. Селигман – както като дефиниране и начини за справяне с нея, но и ефекта върху депресията, която според изследователя може да се тълкува като „епидемия от заучена безпомощност“. Допълнително са представени обяснителният подход и заучената безпомощност от гледна точка на оптимистичните и песимистичните нагласи.

Вторият параграф на теоретичната част е посветен на проблематиката за благополучието. В него се проследяват основните концептуални подходи при дефинирането на понятието, двете основни традиции – хедонистична и евдемонична. Подробно са описани идеите на водещите изследователи в тези две традиции с техните разбирания за структурните елементи на благополучието и начините за измерване. Също така е описан и комбинираният подход, факторите, които оказват влияние върху чувството за благополучие и връзката с личностните характеристики, материалните аспирации, статус, доход и физическо здраве, като са докладвани данни от съвременни емпирични изследвания.

Специално място е отделено на съвременните разбирания по проблема и по-специално на идеите на М. Чиксентмихай за благополучието като състояние на оптимално преживяване („поток“). Допълнително е описана връзката между благополучието и хумора в социален и психологичен аспект.

Третият параграф представя подходите за дефиниране и ориентации към щастието от перспективата на подходите за субективното и евдемоничното благополучие. Допълните са коментирани идеите за изследванията по отношение на щастието и начините, по които може да бъде постигнато във връзка с ориентацията към включеност. Специално място е отделено и на идеите на М. Селигман за конструкта щастие, както и на източниците и предикторите за преживяване на благополучие и щастие.

Докторантката обръща внимание и подробно описва значими съвременни изследвания. В този смисъл може да се каже, че е създадена теоретична рамка от ключови понятия, връзката между които е изчерпателно обсъждана.

Като обобщение за теоретичната част на дисертацията може да са направи извод, че литературният обзор е изчерпателен, логично структуриран и показва добро познаване на проблематиката, свързана с темата на дисертационния труд. Заключение на теоретичната част обосновава необходимостта от провеждане на проучването, което е основа на обсъждания дисертационен труд на А. Димитрова.

Втора глава от дисертационния труд представя резултати от собствено емпирично изследване. Емпиричната част включва теоретичната рамка на проучването, целта, хипотезите, задачите и методите на дисертационния труд. Целта и задачите са ясно формулирани. Издигната една основна хипотеза, която е

подкрепена от 12 подхипотези за връзките между анализираниите конструкции, всяка от които е подробно описана.

Избраната методика за изследване съответства на целите и задачите на дисертационния труд. Използвани са следните въпросниците:

- Въпросник за оптимизъм и песимистични очаквания за бъдещето (Величков и Радославова, 2005).
- Скала за процъфтяване (Diener et al., 2010) (Flourishing Scale)
- Кратка версия на международния въпросник за изследване на личността (Mini-IPIP - International Personality Item Pool) за измерване на Големите пет фактора, разработена от М. Донелан и колеги (Donnellan et al, 2006). Адаптирана и стандартизирана за българския социокултурен контекст от Карабельова и колеги (Karabeliova et al., 2016).
- Въпросник за удовлетвореност от живота (SWLS) Скала за удовлетворението от живота (Satisfaction With Life Scale (SWLS) за измерване на общото удовлетворение от живота, разработен от Динър и колеги (Diener et al., 1985).
- Въпросник за психично благополучие на К. Риф, Българска юношеска версия (Калчев, 2014).
- Въпросник за ориентации към щастието на Питърсън, Парк и Селигман (Peterson, Park & Seligman, 2005).
- Въпросник за измерване на стиловете на хумор (HSQ), Скала Доброжелателен хумор

Събрани са и данни за социо-демографските характеристики на изследваните лица. Методиката е добре описана. Инструментариумът е старателно подбран и релевантен на целите на проучването. Коректно са описани процедурата и дизайна на изследването.

В отделен параграф са представени получените резултати от емпиричното изследване. Изследването е проведено върху извадка от 442 души в периода март-юни 2020 г.

Изложението на резултатите следва поставените задачи и описва проверката на формулираните хипотези. Осъществените статистически анализи са съответни на целите.

Използвани са следните статистически анализи: за проверка на надеждността на скалите е приложен айтем анализ; за проверка на структурната организация на въпросника за щастието е използван факторен анализ по метода на главните компоненти и варимакс ротация; за проверка на ефекта на демографските характеристики върху изследваните конструи са приложени Т-тест и еднофакторен дисперсионен анализ за независими извадки; за проверка на взаимовръзките между изследваните феномени са приложени корелационен и регресионен анализи.

Резултатите сочат много добри психометрични показатели за използваните в проучването въпросници и скали, което е основание те да се прилагат и в бъдеще в подобни изследвания в български социокултурен контекст.

Резултатите от приложените статистически анализи са коректно описани и анализирани. Те са представени в табличен и графичен вид, като по този начин дават възможност за ясно отграничаване на значимите взаимовръзки между изследваните феномени. Експертизата на А. Димитрова по темата проличава в структурирането на докладваните резултати и тяхната дискусия през призмата на досегашни постижения на други водещи изследователи в областта.

Положителната оценка на получените резултати може да бъде разпозната чрез следните анализи и обобщения на проведеното изследване:

- a. Въпросниците и скалите, използвани за целите на емпиричното проучване, са коректно подбрани, като психометричните им характеристики удовлетворяват стандартите на изследването. Някои от въпросниците и скалите се прилагат за първи път в български социокултурен контекст.
- b. Емпиричният подход осигурява данни за отличителните дименсии на изследваните конструкции.
- c. Проучването предоставя възможност да се разкрият причинно-следствени връзки и зависимости и с висока достоверност да се проверят хипотезите за връзката на изследваните феномени.
- d. Обобщенията и сравнителните анализи са адекватни и имат конкретна практическа приложимост. Те могат да послужат при разработване на техники за консултантската практика и да допринесат за повишаване качеството на живота от перспективата на оптималното човешко функциониране.

Приносният характер на дисертационния труд може да бъде открит в задълбочения критичен и сравнителен анализ на получените резултати. Направените изводи са релевантни на задачите и обективно отразяват резултатите от изследването. Те показват компетентността на Анелия Димитрова да анализира и интерпретира резултати от емпирични изследвания и да прави заключения за социалната практика. Всичко това е показател за задълбочен изследователски интерес към разглежданата проблематика.

Приносите са формулирани ясно и са добре подкрепени с аргументи, като обективно отразяват постиженията на дисертационния труд. Представените приноси могат да се разширят

съдържателно по посока на практическата приложимост на цялостната разработка.

Авторефератът е съобразен с изискванията и адекватно представя дисертационния труд.

Анелия Димитрова представя 2 самостоятелни публикации по темата на дисертацията и една в съавторство.

Имам технически бележки, които не омаловажават труда на докторантката.

Заключение

Дисертационният труд на Анелия Добринова Димитрова представлява задълбочено изследване на актуална научна тематика, като получените резултати могат да намерят приложение в социалната практика. Дисертацията и свързаните с нея публикации отговарят на изискванията и наукометричните критерии на Закона за развитие на академичния състав в Република България за присъждане на образователната и научна степен „доктор“.

Като имам предвид актуалността на темата на дисертационния труд, задълбоченият теоретичен анализ на изследователските данни и успешно проведеното изследване, убедено давам своята положителна оценка и предлагам на членовете на Научното жури да гласуват положително за присъждане на образователната и научна степен **„доктор“ на Анелия Добринова Димитрова** по професионално направление **3.2. Психология (Културна и диференциална психология)**.

03.05. 2022 г.

гр. София

Рецензент:

(проф. д.пс.н.С. Карабельова)